

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

Ahi Evran University (Turkey)

TESOL – Ukraine

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В МОВІ І КУЛЬТУРІ

Збірник наукових праць

Київ 2019

УДК 821.09(100)(082)
НЗ5

Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2019. - 318 с.

ISBN 978-617-7685-68-4

Збірник містить тексти доповідей XII Міжнародної конференції питань національної ідентичності в мові і культурі, що відбулася 22-23 травня 2019 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

УДК 821.09(100)(082)

Головний редактор:

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

Редакційна колегія:

Е. Акіллі, доктор філософії (Історія), академік

Агі Євран університет, Киршехір (Туреччина)

О. В. Артюшкіна, кандидат наук з лінгвістики, доцент
(Університет Жан Мулен Ліон 3, Франція)

Н. О. Висоцька, доктор філологічних наук, професор
(Київський національний лінгвістичний університет, Україна)

Р. І. Дудок, доктор філологічних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

Ю. Л. Мосенкіс, доктор філологічних наук, професор,
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Україна)

А. І. Раду, кандидат філологічних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

А. В. Чеснокова, професор
(Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна)

О. Г. Шостак, кандидат філологічних наук, доцент
(Національний авіаційний університет, Україна)

С. М. Ягодзінський, доктор філософських наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 15 травня 2019 р.)*

ISBN 978-617-7685-68-4

© Колектив авторів, 2019

© Національний авіаційний університет, 2019

Ольга Косович
доктор філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЛІНГВІСТИЦІ

Важливе місце в міждисциплінарних дослідженнях національної ідентичності займає лінгвістичний аспект. З точки зору лінгвістики викликає зацікавлення вербалізація національної ідентичності.

Особлива увага приділяється вивченню лексико-семантичних засобів. Це виглядає закономірним, оскільки саме лексичні одиниці в першу чергу відображають світосприйняття носіїв будь-якої мови, що робить їх ефективними засобами самоідентифікації. До даних засобів відносяться перш за все етніміми і топоніми. Так, М.О. Лаппо виділяє дві основні моделі національної ідентичності: «ми» – ідентичність і «я» – ідентичність, наприклад: у нас, у абхазів ...; я, як азербайджанець ... [4, с. 26]. Крім того, автор робить два важливих для цілей нашого дослідження зауваження. Перше полягає в тому, що до національної ідентичності тісно примикає територіальна, яка може як збігатися, так і розходитися з національною: наприклад, лексема *американець* є одночасно і назвою національності, і назвою жителя Америки як континенту. Згідно з другим зауваженням, слова, що виступають основними засобами національної і територіальної ідентифікації та самоідентифікації, часто виявляють потенційні конотативні компоненти значення [4, с. 22]. Проблема національної

ідентичності в цілому ще не досить розроблена в лінгвістиці, і, зокрема, в тому, що стосується її дискурсивної репрезентації. Однак у зв'язку з актуальністю цієї проблеми останнім часом все більше дослідників звертаються до вивчення різних типів ідентичності, в тому числі національної. На даний момент національна ідентичність досліджується на різному мовному матеріалі. У деяких роботах досліджується національна ідентичність більшості населення в уже існуючих державах; в ряді випадків в тій чи іншій мірі розглядається зв'язок національної і політичної ідентичностей (Бойко 2004; Лесняк 2014). Особлива увага приділяється взаємозв'язку мови, культури і національної самосвідомості (Вауван 2001; Анненкова 2005; Кузнєцова 2011 та ін.). Ряд дослідників вивчають ідентичність на матеріалі текстів, в центрі яких стоять етнічні меншини, які традиційно проживають в полікультурних суспільствах (Клоков 2003; Усманова 2014). У рамках даного напрямку останнім часом активно досліджуються проблеми ідентичності в так званих «регіонах-локомотивах»: Шотландії, Каталонії, Квебеці, в певній мірі Валлонії, Північної Італії та ін. Політичне життя в даних регіонах найбільш очевидно спрямоване на здобуття автономії або незалежності. Відзначимо, що в рамках подібних досліджень особливо важливо враховувати підстави, за якими одна нація протиставляється іншій, оскільки від цього залежить набір засобів самоідентифікації. Так, як ідентифікуючими лексемами можуть виступати терміни мовної чи конфесійної приналежності, а в ряді випадків також лексеми, що вказують не тільки на національну, але і на політичну ідентичність. Так, в Ірландії з високим ступенем ймовірності лексема *Catholic* означатиме ірландця, а *Protestant* – північноірландця або будь-якого жителя Сполученого Королівства в цілому. Нарешті, в ряді робіт досліджується ідентичність національних груп, сформованих в ході міграційних процесів та діаспор (Попков 2003; Резанова 2012 та ін.). Так, З.І. Резанова вивчає дискурсивні стратегії презентації національно-культурної ідентичності етнічних меншин в системі інституціональних дискурсів і звертає увагу на той факт, що дані стратегії можуть бути направлені як всередину, так і зовні етносу. Для так званих «внутрішніх» дискурсів характерні, наприклад, стратегія вираження ідеї етнокультурного відокремлення діаспори, з одного боку, і стратегія актуалізації аспекту мультикультурної регіональної

(міської) ідентичності, з іншого [5]. Для цілей нашого дослідження безсумнівний інтерес представляє висловлювання З. І. Резанової про можливість виділення тематичного субдискурсу національної ідентичності в рамках різних інституційних і особистісних дискурсів, наприклад, адміністративного і т. д. [4, с. 41]. В спільнотах, що сформувалися в результаті міграційних процесів, формується діаспорна ідентичність, яка представляє собою конструкт різних ідентичностей з поданням про єдиний культурний базис у центрі. Зазначимо, що національна ідентичність є динамічною категорією. Це, зокрема, проявляється в тому, що засоби її репрезентації можуть варіюватися як в часі, так і в просторі, причому не тільки географічному, а й соціальному.

Багато дослідників вказують на необхідність вивчення комунікативно-дискурсивного аспекту складних смислових категорій (концептів), до яких, без сумніву, належить і національна ідентичність. Так, Н.В. Крючкова зазначає, що подібні категорії повинні розглядатися «як явища динамічного рівня взаємодії мови, свідомості, дискурсу, культури, що характеризуються потенційністю смислів, які отримують визначеність тільки на дискурсивній рівні, в умовах взаємодії всіх цих складових» [3, с. 3-4].

Як показує досвід багатьох досліджень, конструювання національної ідентичності часто відбувається в ході діяльності порівняно невеликої групи інтелектуалів. На їх особливу роль звертає увагу М.В. Кірчанов, який у своїй роботі «Націоналістична модернізація (каталонський досвід)» застосовує терміни націоналізм і націоналістичний дискурс. Використання даних термінів представляє певний ризик, оскільки вони можуть викликати цілий ряд негативних асоціацій. Втім, М.В. Кірчанов спеціально обговорює це: «Автор не намагається ідеалізувати націоналізм. З іншого боку, не слід забувати ту роль, яку саме націоналізм зіграв у створенні Європи та конструюванні Заходу. Націоналізм перетворився в універсальний культурний код і політичну мову» [2, с. 11]. Дійсно, в рамках гуманітарних досліджень дані терміни вживаються все частіше без будь-яких негативних конотацій. У своїй роботі М.В. Кірчанов наводить визначення націоналізму, запропоноване Е. Геллнер: це «політичний принцип, суть якого полягає в тому, що політична і національна одиниця повинні збігатися» [1, с. 23]. Звісно ж, що подібне визначення в цілому точно

відображає прагнення прихильників незалежності Квебека і Шотландії. Важливо також наступне зауваження Е. Геллнера: «Нації не дані нам від природи, вони не є політичною версією теорії біологічних видів» [1, с. 114]. Таким чином, цілий ряд дослідників вважає, хоча б частково, «уявний» характер нації, тоді як інші прямо вказують на можливість конструювання деяких з її елементів в ході дискурсивно-комунікативної діяльності, позначаючи простір її конструювання як націоналістичний дискурс. Логіка нашого дослідження не веде до необхідності використовувати термін націоналістичний дискурс в зв'язку з тим, що якщо основну його мету розуміти як боротьбу за владу прихильниками незалежності того чи іншого регіону, то він є різновидом політичного дискурсу.

Таким чином, в рамках лінгвістичних досліджень першочергове зацікавлення представляє вивчення засобів вербалізації національної ідентичності. Можна припустити, що особливою значущістю в цьому відношенні мають лексико-семантичні засоби, оскільки саме з їх допомогою в найбільш експліцитно вигляді здійснюються самонайменування і самоідентифікація.

Література

1. Геллнер Э. Нации и национализм. М. : Прогресс, 1991. 126 с.
2. Кирчанов М. В. Националистическая модернизация (каталонский опыт). Воронеж: Научная книга, 2010. 151 с.
3. Крючкова Н. В. Роль референции и коммуникации в концептообразовании и исследовании концептов: на материале русского, английского, французского языков : автореф. дис. ... докт. филол. наук: 10.02.19. Саратов, 2009. 46 с.
4. Лаппо М. А. Лексические средства описания идентичности / М. А. Лаппо // Вестник Томского государственного университета. 2011. № 2 (14). С. 21-32.
5. Резанова З. И. Дискурсивные стратегии презентации национально- культурной идентичности// Вестник Томского государственного университета. Культурология и искусствоведение. 2012. № 4 (8). С. 40-54.